

PKAN WH/3941/2026

Data: 22.06.2026 r.

Prof. dr hab. Piotr Kołakowski
Instytut Historii
Uniwersytet Pomorski w Słupsku

Słupsk, 18.06.2026 r.

Ocena
osiągnięć i działalności naukowej
dr Anny Marcinkiewicz-Kaczmarczyk
w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego
nauk humanistycznych w dyscyplinie historia

Doktor Anna Marcinkiewicz-Kaczmarczyk jest absolwentką Uniwersytetu Warszawskiego, gdzie w 1998 r. ukończyła studia historyczne. W 2006 r. uzyskała stopień doktora nauk humanistycznych w dyscyplinie historia, broniąc na Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach (obecnie Uniwersytet Jana Kochanowskiego) rozprawę doktorską pt. *Ochotnicza Legia Kobiet (1918–1922)*. Promotorem pracy był prof. dr hab. Józef Smoliński. Doktor Marcinkiewicz-Kaczmarczyk całe życie zawodowe związała z Warszawą, gdzie początkowo pracowała jako nauczycielka w jednym z liceów ogólnokształcących. Od 2006 r. jest pracownikiem Instytutu Pamięci Narodowej, gdzie obecnie pełni funkcję starszego kustosa w Wydziale Badań i Edukacji Archiwalnej.

Zainteresowania naukowe dr Anny Marcinkiewicz-Kaczmarczyk koncentrują się wokół problematyki Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, a zwłaszcza losów żołnierzy po zakończeniu II wojny światowej. Kolejnym istotnym obszarem badawczym Aplikantki jest udział kobiet w walkach o odzyskanie niepodległości Polski w latach 1918–1921 oraz 1939–1945. Ponadto dr Marcinkiewicz-Kaczmarczyk zajmuje się organizacją i działalnością organów bezpieczeństwa Polski Ludowej, koncentrując się przede wszystkim na prowadzonej przez nie pracy propagandowej.

Przełom w działalności naukowej dr Marcinkiewicz-Kaczmarczyk stanowiła niewątpliwie obrona pracy doktorskiej, a następnie wydanie jej drukiem w 2006 r. Monografię *Ochotnicza Legia Kobiet (1918-1922)* uważam za pracę udaną, napisaną w oparciu o solidną kwerendę archiwalną i biblioteczną. Autorka zrealizowała główny cel dysertacji, jakim było przedstawienie pełnej historii tej formacji od jej powstania do rozwiązania, wypełniając w ten sposób lukę w rodzimej historiografii. Należy zauważyć, iż ustalenia zawarte w monografii zostały uzupełnione i w szerokim zakresie wykorzystane w kolejnej pracy poświęconej udziałowi Polek w walkach o odzyskanie przez Polskę niepodległości: *Kobiety w obronie Warszawy. Ochotnicza Legia Kobiet (1918-1922) i Wojskowa Służba Kobiet ZWZ-AK (1939-1945)*, wydanej w 2016 r. Pomimo iż opracowanie obejmuje różne okresy, udało się w nim sposób spójny i interesujący przedstawić omawianą problematykę oraz uniknąć problemów metodologicznych. Co prawda w niektórych miejscach pojawiają się zaburzenia porządku chronologicznego, jednak nie uznałbym tego w tym wypadku za istotny mankament. Przede wszystkim czytelnik uzyskuje możliwość porównania służby oraz roli kobiet w Wojsku Polskim podczas konfliktu polsko-ukraińskiego o Galicję Wschodnią, wojny polsko-bolszewickiej i bitwy warszawskiej, a także prześledzenia działalności wojskowej kobiet w okresie międzywojennym, a następnie w czasie okupacji oraz powstania warszawskiego. Należy jednak zauważyć, iż w opracowaniu zabrakło choćby wzmianki o zaangażowaniu kobiet w powstaniu wielkopolskim oraz powstaniach śląskich, a co mogłoby istotnie uzupełnić obraz ich udziału w walkach o niepodległość i granice odradzającego się państwa polskiego. Kwestia ta, ze względu na podjętą tematykę, powinna zostać przynajmniej zasygnalizowana w pracy, ewentualnie uzupełniona o krótkie wyjaśnienie dotyczące odmiennych form i skali zaangażowania kobiet w poszczególnych zrywach niepodległościowych. Monografia *Kobiety w obronie Warszawy. Ochotnicza Legia Kobiet (1918-1922) i Wojskowa Służba Kobiet ZWZ-AK (1939-1945)* powstała w oparciu o szeroką kwerendę archiwalną. Badaniami objęto 12 zespołów znajdujących się w 6 archiwach w kraju i zagranicą. Co prawda dr Marcinkiewicz-Kaczmarczyk zapoznała się w Studium Polski Podziemnej w Londynie z ważnym z punktu widzenia podjętej tematyki zespołem Oddział VI Sztabu Naczelnego Wodza, ale niestety pominęła ten zespół w Centralnym Archiwum Wojskowym Wojskowego Biura Historycznego w Warszawie-Rembertowie. Są to dokumenty, jakie przekazał wywiadowi Polski Ludowej m.in. ppłk Marian Utnik, który od 1944 r. do likwidacji był szefem tego oddziału i powrócił do kraju.

Po uzyskaniu stopnia doktora nauk humanistycznych dr Anna Marcinkiewicz-Kaczmarczyk systematycznie publikowała, a efektem prowadzonych przez nią badań jest

znaczny dorobek naukowy, na który składają się: 4 monografie (w tym jedna przyjęta do druku), 1 zbiór dokumentów, 1 album, 23 artykuły, 2 publikacje materiałów źródłowych, 23 rozdziały w monografiach i 6 artykułów o charakterze popularnonaukowym. Należy zwrócić uwagę, że dr Marcinkiewicz-Kaczmarczyk stara się zamieszczać artykuły w renomowanych czasopismach naukowych, jak np. „Dzieje Najnowsze”, „Pamięć i Sprawiedliwość” czy „Przegląd Historyczno-Wojskowy”. Dąży też do umiędzynarodowienia swoich badań, starając się publikować w obcych językach (angielskim i węgierskim). W dzisiejszych czasach jest to niewątpliwie właściwy kierunek prezentacji swoich osiągnięć naukowych. Na uwagę w tym kontekście zasługuje artykuł Habilitantki: *From Buzuluk to London: The Combat Trail and Everyday Service of Women Auxiliaries in the Polish Army (1941-1945)*, który ukazał się w „International Journal of Military History and Historiography” 2019, nr 39. Szczególnie publikowanie w języku angielski przybliża opinii zagranicznej losy polskich żołnierzy po zakończeniu II wojny światowej, którzy walczyli u boku zachodnich sojuszników.

W poddawanym ocenie dorobku dr Marcinkiewicz-Kaczmarczyk na zaznaczenie *in plus* zasługuje również sporządzanie recenzji monografii dotyczących problematyki PSZ na Zachodzie, pozostających w obszarze jej zainteresowań i badań naukowych, publikowanych w czasopismach specjalistycznych. Habilitantka nie zaniedbuje tej formy dyskursu naukowego, która sprzyja rozwojowi nauki oraz doskonaleniu warsztatu badawczego.

Rozprawa habilitacyjna „Element politycznie wrogi”. *Sytuacja byłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie w Polsce „Ludowej” (1945–1956)*, Warszawa 2015, ss. 472 została napisana w oparciu o szeroką bazę źródłową. Habilitantka przeprowadziła kwerendę archiwalną w 13. archiwach krajowych i zagranicznych, przede wszystkim polskich, co — zważywszy na charakter i zakres podjętej problematyki badawczej — należy uznać za w pełni zasadne. Badaniom poddano głównie materiały przechowywane w archiwach Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie i jego oddziałach terenowych w Bydgoszczy, Szczecinie, Katowicach, Krakowie, Poznaniu, Rzeszowie i Wrocławiu. Niezależnie kwerendą objęto dokumenty znajdujące się w Archiwum Akt Nowych, Centralnym Archiwum Wojskowym Wojskowego Biura Historycznego, Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych, a także Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie i londyńskim National Archives. Można jedynie postulować rozszerzenie badań o przechowywane w Centralnym Archiwum Wojskowym WBH powojenne teczki personalne oficerów Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, którzy po powrocie do kraju podjęli służbę w „ludowym” Wojsku Polskim. Nie traktuję tego jednak w żadnym razie jako zarzutu wobec zakresu przeprowadzonej kwerendy,

lecz wyłącznie jako postulat badawczy, który mógłby w przyszłości uzupełnić i pogłębić przedstawiony obraz badanej problematyki.

Uwagę zwraca szerokie wykorzystanie przez dr Marcinkiewicz-Kaczmarczyk literatury przedmiotu, źródeł opublikowanych oraz wspomnień i dzienników. Dzięki ich analizie oraz przede wszystkim dotarciu do nowych dokumentów udało się w interesujący sposób przedstawić w szerszej perspektywie sytuację byłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, którzy zdecydowali się na powrót do rządzonej przez komunistów Polski. Monografia jest pierwszym tak wyczerpującym ujęciem tej problematyki. Na szczególną uwagę zasługuje rozdział pracy poświęcony inwigilacji i represjom stosowanym przez Departament I Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego w ramach różnych działań operacyjnych wobec byłych żołnierzy, jak też ukazanie przez Habilitantkę losów niektórych osób aresztowanych i skazanych za „zdradę państwa”. Mocną stroną monografii jest również rozdział dotyczący propagandy, w którym omówiono strukturę i metody pracy tego aparatu oraz treści upowszechniane przez władze komunistyczne na temat Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie.

W części dotyczącej udziału PSZ w walce z hitlerowskimi Niemcami zabrakło odniesienia do roli, jaką odegrał polski wywiad wojskowy w zwycięstwie nad III Rzeszą. W mojej ocenie był to jeden z najistotniejszych elementów polskiego zaangażowania w wysiłek aliancki, który przyczynił się w istotny sposób do skrócenia działań wojennych w Europie. Za nieprecyzyjne należy również uznać używanie przez Habilitantkę nazwy „Oddział II Sztabu Naczelnego Wodza” w odniesieniu do całego okresu II wojny światowej, ponieważ od 1942 r. polski wywiad wojskowy funkcjonował pod nazwą „Oddział Informacyjno-Wywiadowczy Sztabu Naczelnego Wodza”.

Zewnętrzne ramy chronologiczne pracy, jak również jej konstrukcja wewnętrzna, nie budzą moich zastrzeżeń. Należy podkreślić, że zawarte w niej tezy są wyważone i przemyślane. Monografia świadczy o umiejętności trafnego opisywania zjawisk oraz dobrej znajomości przez dr Annę Marcinkiewicz-Kaczmarczyk dziejów najnowszych. Nie mam też większych uwag dotyczących warsztatu naukowego, który Habilitantka opanowała w stopniu w pełni satysfakcjonującym. Opracowanie zostało napisane komunikatywnym i poprawnym językiem.

Doktor Anna Marcinkiewicz-Kaczmarczyk jest ponadto autorką cyklu różnych publikacji poświęconych Polskim Siłom Zbrojnym na Zachodzie. Do szczególnie wartościowych zaliczyłbym wydanie zbioru dokumentów: *Repatriacja żołnierzy PSZ na Zachodzie w rozmowach TRJN z władzami brytyjskimi. Wybór dokumentów*, Warszawa 2013, a także artykułów: *Przyczyny powołania i działalność Polskiej Misji Wojskowej w Londynie (1945-*

1946), „Niepodległość i Pamięć” 2010, nr 1; *Bohater czy zdrajca – mity i legendy na temat gen. Władysława Andersa w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, w: *Mity i legendy w polskiej historii wojskowości*, t. 2, Kielce 2014; *Sprawa operacyjna o kryptonimie „Rudy”*. Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego wobec Romana Rudkowskiego – pilota Polskich Sił Powietrznych podejrzanego o współpracę z wywiadem emigracyjnym, w: *W interesie obcego rządu? Komunistyczny aparat represji wobec działalności wywiadowczej na terenie kraju (1945-1956)*, Warszawa 2024 (współautorstwo); *Sytuacja żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie po powrocie do kraju (1945-1948)*, w: „*Politycznie obcy!*”. *Żołnierze Wojska Polskiego w zainteresowaniu komunistycznego aparatu represji i propagandy w latach 1944-1956*, Szczecin 2011 oraz *Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej wobec powrotu żołnierzy II Korpusu Polskiego*, w: *II Korpus Polski w kampanii włoskiej i losy jego żołnierzy po wojnie* Warszawa 2008. Ciekawą i wartościową publikacją w dorobku Habilitantki jest album *Żołnierze Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie w fotografiach por. Wiesława Szpakowicza*, Warszawa 2010 zawierający obszerny, dobrze napisany wstęp oraz unikatowe fotografie żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie.

Z kolejnego obszaru zainteresowań naukowych dr Marcinkiewicz-Kaczmarczyk na uwagę zasługuje artykuł *Żeńskie oddziały sabotażowo-dywersyjne w strukturach armii podziemnej w latach 1940–1944 na podstawie relacji i wspomnień ich członkiń* („*Pamięć i Sprawiedliwość*” 2015, nr 2). Habilitantka w interesujący sposób przedstawiła w nim udział kobiet w akcjach zbrojnych polskiego podziemia niepodległościowego. Omówiła techniki walki, zakres realizowanych zadań oraz specyfikę funkcjonowania żeńskich oddziałów sabotażowo-dywersyjnych, podkreślając istotną rolę, jaką kobiety odgrywały w strukturach armii podziemnej (ZWZ–AK). Do wartościowych publikacji z tego zakresu tematycznego zaliczyłbym również artykuły: *Zasady rekrutacji i socjologiczna charakterystyka kobiet służących w OLK i WSK AK*, „*Dzieje Najnowsze*” 2015, nr 3; *Elżbieta Zawacka (1909-2009) – zasłużony żołnierz i aktywna „feministka”*, „*Acta Universitatis Lodzientis. Folia Historica*”, 2019, nr 105 oraz *Członkinie Ochotniczej Legii Kobiet – ich postawy i zasługi w latach 1918-1922* „*Polish Biographical Studies*” 2016, nr 4, 2016, czy też tekst *Postawy byłych członkiń Wojskowej Służby Kobiet Armii Krajowej represjonowanych przez władze PRL w latach 1945-1956*, w: *Obywatelki na obcasach. Kobiety w życiu publicznym (XIX-XXI w)*, Radzymin-Warszawa 2016 napisane w oparciu o bogate materiały źródłowe, wspomnienia oraz literaturę przedmiotu.

W dorobku naukowym Habilitantki należy również dostrzec kilka nowatorskich publikacji związanych z organizacją i działalnością organów bezpieczeństwa Polski Ludowej.

Dużą wartość poznawczą ma artykuł *Funkcjonowanie organów śledczych MBP, KdsBP i MSW w latach 1945-1956* opublikowany w czasopiśmie „Aparat represji w Polsce Ludowej 1944-1989” 2011 t. 1 (współautorstwo), w którym naświetlono metody pracy Departamentu Śledczego, poddając szczegółowej analizie sposoby prowadzenia postępowań śledczych, w tym stosowanie przemocy fizycznej wobec osób oskarżonych, czy też obszerna publikacja *Wojskowe Służby Wewnętrzne. Organizacja i zakres zadań* zamieszczona, w monografii *Archiwalia komunistycznego aparatu represji*, Kraków 2012.

Charakterystyka sylwetki naukowej dr Marcinkiewicz-Kaczmarczyk nie byłaby kompletna bez uwzględnienia działalności na niwie konferencyjnej, która jest ważnym elementem Jej aktywności naukowej. Z przedstawionej dokumentacji wynika, iż Habilitantka czynnie uczestniczyła w 18 konferencjach i forach naukowych, w tym 6 zagranicznych w Stanach Zjednoczonych Ameryki, Holandii, w Bułgarii, Grecji i na Ukrainie. Ponadto wygłosiła 8 referatów w ramach współpracy z Ośrodkiem Badań Historii Kobiet Instytutu Studiów Kobietych przy Uniwersyteckim Centrum Kultury w Białymstoku. Była też współorganizatorem jednej z międzynarodowych konferencji.

W okresie od 5 grudnia 2024 r. do 20 stycznia 2025 r. Aplikantka odbyła staż naukowy w Ośrodku Badań Historii Kobiet ISK i w Katedrze Historii Kultury oraz Pracowni Historii Kobiet Uniwersytetu w Białymstoku. Była członkiem zespołu badawczego w projekcie „OPUS 13” nr 2017/25/B/HS3/02015 pod kierownictwem prof. dr hab. Małgorzaty Dajnowicz. Dwukrotnie uzyskiwała stypendia naukowe na prowadzenie kwerend w ośrodkach polskich za granicą oraz w archiwach zagranicznych - w 2014 r. w ramach Polonia Aid Foundation Trust w Londynie oraz w 2023 r. z Fundacji Lanckorońskich i Fundacji z Brzezia Lanckorońskich. Umożliwiły one Habilitantce przeprowadzenie kwerend archiwalnych w Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego, Studium Polski Podziemnej w Londynie oraz The National Archives w Londynie.

Na docenienie zasługują osiągnięcia dr Marcinkiewicz-Kaczmarczyk w dziedzinie popularyzowania nauki. Organizowała wystawy, brała udział w audycjach radiowych i telewizyjnych, publikowała artykuły popularnonaukowe, a także wygłaszała wykłady oraz prowadziła zajęcia i warsztaty, w tym dla młodzieży.

Wniosek końcowy:

Doktor Anna Marcinkiewicz-Kaczmarczyk konsekwentnie zwiększa swój dorobek naukowy i systematycznie publikuje wyniki badań. Świadczy o tym m.in. przyjęcie do druku

kolejnej liczącej ok. 500 stron monografii naukowej zatytułowanej „*Pestki*”, „*WAAF-ki*” i „*Wrenki*”. *Pomocnicza Służba Kobiet w Polskich Siłach Zbrojnych (1939-1947)*. Habilitantka może poszczycić się znacznym dorobkiem naukowym. Publikacje, obejmujące różnorodne obszary zainteresowań badawczych, stanowią istotny wkład w rozwój polskiej historiografii. Ponadto aktywnie uczestniczy w życiu naukowym oraz angażuje się w popularyzację wiedzy historycznej. Na podstawie przedłożonej dokumentacji stwierdzam, że osiągnięcia naukowe i aktywność naukowa dr Anny Marcinkiewicz-Kaczmarczyk spełniają wymagania określone w ustawie w zakresie nadania stopnia doktora habilitowanego nauk humanistycznych w dyscyplinie historia i wnoszę o dopuszczenie Habilitantki do dalszych etapów postępowania.

Piotr Kotakowski